

AKADEEMILISE RAHVALUULE SELTSI KOGUMISKONVERENTS

ARS-i seitsmes kogumiskonverents „Pärimuse kogumisretk kui palveränd” toimus 5. novembril 2009 Eesti Kirjandusmuuseumis. Korraldajad olid pealkirja avanud järgmiselt: „Nii nagu palveränduri tee viib erilise tähenduse saanud paikadesse, külastab ka pärimuse koguja tema poolt oluliseks peetavaid kohti ja kogeb minevikust pärinevaid rituaale. Sageli on otsitavast nähtusest alles vaid ähmane jälg või mälestus, näe. „pühad säilmed”, millele võivad anda erilise tähenduse selle hoidjad ja koguja enda mõtteviisi. Reaalsest füüsilisest teekonnast olulisem on vaimne retk – eneseleidmine, oma ideede teadvustamine tavapärasest ümbrusest erinevates oludes. Kogumisretk mõjutab nii kogujaid endid kui ka kohatud inimesi, rännaku lõpus kogetud objekti võib mõista kui otsitava sümboolset kujutist. Mineviku vaimsest ja materiaalsest pärimusest loodetakse sageli kasu oma rahvale, leides sealt „rahva vaimu”, etnilist identiteeti, juuri või väge.” Teemast tulenevalt seostasid kõik esinejad oma kogumisretki rohkemal või vähemal määral palverännakuga.

Kogumiskonverentsi ettekanded olid sel aastal jaotatud kolmeks. Esimese sektsiooni alapealkirjaks oli „Eestis”. Alustuseks kõneles Jüri Metssalu („2009. aasta kohapärimuslikud välitööd Juuru kihelkonnas”) mitmeetapilisest ja mahukast välitööde projektist Juuru kihelkonnas, andes ülevaate nii senisest ettevalmistusest kui ka kogumiskäikudest kevadest sügiseni, sh

logistilistest ja metodoloogilistest probleemidest. Näiteks püüti küsitletavaid võimalikult vähe eksitada varem kirjapandud pärimustekstidega ning lähtuda spontaanselt meenuvatest teadmistest. Niisuguse kogumistöö eesmärk on terviklik süstemaatiline kohapärimuse kogumine. Ligi 200 intervjuueeritavaga retke analüüsi esitamine jäi projekti värskuse ja andmete suure mahu tõttu edaspidiseks.

Renata Sõukand ja Raivo Kalle („Botaanilise töö otsingud etnobotaanilistel välitöödel”) andsid kuulajatele ülevaate varasemast kogumisest (J. H. Rosenplänter, M. Ostrov, J. Hurt, R. Vallner, G. Vilbaste jt). Etnobotaanilist materjali on aja jooksul kogunud erialasest huvist lähtuvalt folkloristid, botaanikud ja lingvistid, kaasatud on ka tudengeid. Küsitluse eesmärk oli jälgida taimede tundmist tänapäeval, nende kasutamist eri valdkondades, uusi ravimtaimeliike ja taimesüsteematikat. 30 küsitletu vastustest järeldati, et aastal 2009 oli ravimtaimemaastikuks koduümbrus ja oma aed. Puhast looduskaunist paika kujutav adette pigem kortermajade elanikud. Selgus ka, et puud-põõsad on pigem meeste ning taimed pigem naiste huvifääris. Esinejad järeldasid, et tänapäeva rahvabotaanika on siirdevorm, kus on segunenud nii botaaniline (ükski taimenimi ei tohi kattuda) kui ka rahvapärase süstemaatika (taimenimi läh-
tub kasutamisest).

TÜ magistrant Eva-Liisa Roht ja TLÜ EHI magistrant Ele Pajula („Asu-

sime teele – etnoloogilised välitööd Eesti romadega 2009”) tutvustasid esimest etappi välitöödest, mille eesmärk on selgitada romade ja Eesti ühiskonna sidemeid. Kindlaid küsimusi sisaldavad, kuid põhiliselt vabavormilised vestlused töid esile romade identiteedi eri tahud ja varieeruvuse erinevates sotsiaalsetes ringides: isekeskis ja ühiskonnas üldiselt, samuti kultuuriliste tavade paindlikkuse sõltuvalt ümbritseva keskkonna tavadest.

Teist sektsiooni – „Soomeugrilaste juures” – alustasid TÜ tudengid Jaanika Jaanits ja Eva-Liisa Roht („Komi nooruse otsinguil – etnoloogilised välitööd 2009”). Suvise pilootprojektiga tahteti Sõktõvkaris uurida komi noorte, komi organisatsioonide esindajate ning komidest meediatöötajate etnilist identiteeti ning võrrelda seda ametliku poliitikaga. Küsitlus hõlmas ka vaba aja veetmise võimaluste temaatikat. Ühe iseloomuliku joonena tuli välja, et oma identiteeti määratlesid noored suuresti komi keele oskuse järgi.

Seejärel tutvustasid EKA tudengid Eva Sepping ja Piret Pupart („Eesti Kunstiakadeemia ekspeditsioonist izmakomide juurde”) oma kogemusi Komi maal käigust, mida illustreerisid fotod ja videomaterjal. Esinejad rõhutasid, et olid kogumisretkel eelkõige kunstnikena. Retkelistel aitasid küsitletavatega kontakti luua nii tähelepanu rahvarõivaste vastu kui ka koopiad varasemate ekspeditsioonide fotodest.

Kristi Salve („Palverännakutest, karelianismist ja Vepsas käimisest”) arutles oma paljude Vepsas käikude taustal vepslaste ja ingerlaste palverännakute üle, mis on tihti seotud romantiliste kujutlustega Karjalast või mälestustega lapsepõlvkodust, omajuurtest. Eesmärk võib teisalt olla ka kristlik. Samuti märkis esineja, et uurijate kogumisretked on aidanud suuresti tõsta väikerahvaste (nt ingerlaste, vadjalaste, vepslaste) identiteeditaju.

Taisto-Kalevi Raudalainen („Jõudmine palverännutee algpunkti”) meenutas samuti käike sugulasrahvaste juurde, viimati 2009. aastal Kesk- ja Lõuna-Vepsasse. Vepslaste puhul osutas T.-K. Raudalainen nii isiklikel eesmärkidel kui ka kogukondlikult toimunud risti- usu- ja muude traditsioonide segustele palverännakutele, seejuures ka looduslikesse pühapaikadesse. Samuti on pühapaikades tänapäeval võimalik jälgida uusreligiooni ilminguid.

Konverentsi viimases sektsioonis alapealkirjaga „Kaugetes pühapaikades” tutvustas Ülo Valk („Liikumapanevad lood ja sihtpunktid: Assami templilegendidest”) Kirde-India mitme templiga seotud legende, vaadeldes rännakuid jutu abil, millest tulenevad uued kogemused ja ka uued lood, nt tervenemistest. Nii on palverännak vaadeldav ühe võimalusena jutt lõpule viia. Ü. Valk kõrvutas erinevaid lugusid ning tõstis esile neile iseloomulikke jooni.

Tiina Sepp („Minu kogumisretked ja palverännakud Santiago de Compostelasse”) meenutas kolme rännakut Hispaanias. Kui esimene retk möödus pigem veel palverändurina, siis teisele rännakule läks T. Sepp juba ettevalmistatud küsimustikuga, küsitles kohatud kaasrändajaid, jälgis turistide ja palverändurite vahelisi erinevusi, samuti tekkivat või kujuteldavat rühmatunnet. Kolmandal retkel kogus esineja legende, jagades konverentsil kuulajatega muljeid värvikamatest kõnelejatest.

Viimastena meenutasid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov („Družo Tito, Sveti Rilski”) pildis ja sõnas 2007.–2009. aastal Sloveenias, Horvaatias ja Bulgaarias külastatud eri ilme ja eesmärkidega pühapaikade tänapäevast elu. Esinejad kirjeldasid erinevate kohadega seotud jutuvara, uskumusi ning äritegevust. Ettekannet ilmestas väljendusrikas fotomaterjal ning videod,

mis oli ka selleaastase kogumiskonverentsi ettekannete ühine joon.

Konverentsipäeva lõpetuseks toimus filmi „Seto saaja” (2009) esilinastus. Filmi autoriteks on Aado Lintrop ja Janika Oras Eesti Rahvaluule Arhiivist.

Konverentsi korraldamist toetas Eesti Kultuurkapital. Teesid on kättesaadavad aadressil: <http://www.folklore.ee/rl/instelars/kk09/>.

AVE TUPITS

VIIES MUUTUVA KEELE PÄEV

2009. aasta 5. novembril toimus Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis viies muutuva keele päev teemal „Millal keelemuutus reeglitub?”. Traditsioonilise seminari eesmärk on olnud koondada keeleteadlasi, keda ühendab huvi muutuste vastu nii keele kasutamises kui ka keelesüsteemis, ning tutvustada sellealaseid uuemaid uurimistulemusi. Ettekandepäeval osalejad on oluliselt pidanud muutumistendentside põhjalikku tundmist, et prognoosida eesti keele muutusi.

Eeldusel, et normatiivsed keelereeglid põhinevad deskriptiivsetel, peaks olulisemad keelemuutused jõudma varem või hiljem ka grammatikakirjeldustesse. Nii oleks reeglite ja spontaanse keele paratamatu erinevus võimalikult väike.

Muutuva keele päeva avas kutsutud esinejana Arvi Tavast (TLÜ), kes pidas keele(seadus)alaste vaidluste kontekstis ettekande „Üleskutse eksplitsiitsusele”. Ta arutles väljaütlemata eelduste üle, mille eksplitseerimine võiks mõjuda silmiavavalt: 1) keel on kõnelejatele kuidagi väljastpoolt valmiskujul antud, mistõttu kõnelejad ei osale või vähemalt ei tohiks osaleda selle keele loomisel; 2) keel küll pidevalt muutub, aga keelepahandaja teab pahandatavast paremini, kuidas viimane oleks pidanud väljenduma; 3) keelekorralduse võimuses on inimliku ebakompetentsuse või vaenulikkuse kõrvaldamine.

Martin Ehala (TÜ) tutvustas õpilaste keeletaju uuringut, mis põhines eel-

dusel, et keelekontakt mõjutab keeletaju, mis omakorda võib avada tee põhjalikumatele muutustele. Ettekandes „Keelekontakt ja keeletaju: tolerantsusest verbirektsioonide vallas” analüüsi, milliseid lausestuse hälbeid tajusid lapsed loomulikumana, missugused olid loomulikkustaju korrelatsioonid katseisikute sotsiodemograafiliste taustandmete ja keelekontakti tugevusega ja mida see keelekontakti ja keelemuutuse olemuse kohta ütleb.

Anni Oja (TLÜ) käsitles veebilehe Delfi.ee meelelahutus- ja spordiudiste kommentaare, otsides vastust küsimusele, kas ja kui, siis millisel kujul on kommentaarikeel selles keskkonnas aastail 1999–2009 muutunud. Analüüs näitas suulise kõne erijoonte ja graafiliste markeerimisvõtete ulatuslikku kasutamist.

Järgmised esinejad kõnelesid tegeliku keele ja normingu regulaarsetest vastuoludest.

Helle Metslangi (TÜ) ja Silvi Vare (EKI) ühisettekandes „Liitverbid tulekul(?)” täheldati, et eesti kirjakeele korralduse sünteetilisuspürgimus on jõudnud liitverbini, mis finitvormide puhul tähendab mõningast nihet lausestruktuuris. Moodustusviisi poolest on käsitletud tegusõnade hulgas pärisliitsõnu, mis on tekkinud põhiliselt ühendverbiosiste liitumisel (*taas + avama*). Teine osa on eeldatavasti moodustunud liitdeverbaalide analoogial tagasimoodustuse teel (*ilu + lugema*, vrd *ilulugemine*) ja kolmas rühm konversiooni teel liit-

noomenite alusel (*rahatrahvima* < *rahatrahv*). Niisuguste predikaatide puhul paigutatakse täiendkomponent verbi ette, millega kaasneb nihkeid tavapärasel lauseehituses, ennekõike sõnajärjes ja lauserütmis (*Ta ülehindas oma võimeid*).

Anni Jürine (TÜ) käsitles ettekandes „Verbiühendite reanalüüs kirjakeeles“ ühend- ja väljendverbide infiniitsete vormide ümbertõlgendusi, millest annab märku nende vormide süstemaatiline norminguvastane kokkukirjutamine. See suundumus on selgelt märgatav toimetamata kirjalikes tekstides. A. Jürine avas kokkukirjutamise tagamaid, kus mängivad kaalukat rolli verbiühendite leksikaliseeritus ja analoogia. Kirjeldatud tendents võib ühelt poolt anda märku keeles toimuvatest loomulikest muutustest. Teisalt näitab see, et keelekasutajad ei mõtle kirjutades sõnaliikidele ega lauseliikmetele, mistõttu nad ei ole võimelised rakendama nende kriteeriumide abil sõnastatud reegleid.

Külli Habicht (TÜ) keskendus ettekandes „Ühe muutuse tagamaad: *peale* ja *pärast*“ eesti (normi)kirjakeeles pikka aega probleemiks olnud kaassõnade funktsioonidele ja kasutamisevõimalustele. Ta soovitas kirjakeeles loobuda sõnade *peale* ja *pärast* tähenduste eristamisest ajatähenduse vormistamisel, nii nagu Emakeele Seltsi keeleteoimkond hiljuti ka teha otsustas.¹

Kolmes viimases ettekandes käsitleti eesti keele süsteemi olemuslikke muutusi.

Piret Piiraja (TÜ) kirjeldas ettekandes *hakkama*-verbi kasutamisel alates

XVII sajandist toimunud muutusi. Käsitluse fookuses oli *hakkama* kui aspektuaalse info väljendaja ahelverbides.

Heiki-Jaan Kaalep (TÜ) juhtis tähelepanu viimaste aastakümnete tendentsile, et *id*-osastav on hakanud eesti keeles levima varem ainult *i*-osastavaga (V)*ne*-, (V)*s*-sõnadesse. Teksti-korpuste põhjal saab öelda, et *id*-lõpu levik ei piirdu kolmesilbiliste kolmandavälte-liste sõnadega, vaid puudutab ka pikema sõnu. Väga selgelt on näha, et *id*-lõppu kasutatakse küll *ne*-tuletistes, kuid *us*-, *is*-, *lane*-, *line*-, *kene*-, *mine*-liitega sõnades peaaegu üldse mitte, ehkki norm seda lubab.²

Lõpetuseks selgitas Triin Lõbu (TÜ) hulgasõnadega seotud morfosüntaktilisi muutusi. Ta käsitles toimunud nihkeid õigekeelsusliku probleemina, mille taustaks on olemasolevate keelestruktuuride ümberanalüüs. Keelekasutajad on hulga fraasi hakanud teatavatel juhtudel käsitama loomulikumana tunduva substantiivifraasina.

Seega juhiti järjekordse muutuva keele päeva ettekannetega nii lingvistide kui ka laiema avalikkuse tähelepanu vajadusele mõista meie keeles toimuvat pigem olemuslikult, püüdmata seda hinnata hea-halva skaalal.

KATRE ÖIM

¹ Vt lähemalt: P. Päll, [K. Habicht,] Kaassõnade *peale* ja *pärast* tähenduse normimisest. – Keel ja Kirjandus 2010, nr 1, lk 55–57.

² Vt lähemalt: H.-J. Kaalep, Mitmuse osastav eesti keele käändesüsteemis. – Keel ja Kirjandus 2010, nr 2, lk 94–111.

TEKSTISEMINAR FRIEDEBERT TUGLASE ROMAANIST „FELIX ORMUSSON”

Viimasel aastakümnel on Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus korraldanud mõneaastase vahega ühetekstiseminare. Seminaride eesmärgiks on uurida süvenenumalt ühte eesti moodsa kirjanduse tüviteksti ja avaldada ettekannete põhjal artiklikogumik. 2009. aasta 13.–14. novembril Eesti Kirjanike Liidu Käsmu loomemajas toimunud tekstiseminari teemaks oli Friedebert Tuglase 1915. aastal ilmunud romaan „Felix Ormusson” (edaspidi „FO”), mida peetakse nii Tuglase ilukirjandusliku loomingu üheks tippteoseks kui ka Noor-Eesti esteetiliste püüdluste kulminatsiooniks ja sünteesiks laiemalt.

Seminari ettekandeid oli kokku kaksteist, kuid igale ettekandele järgnes ka tuline diskussioon – nende ühetekstiseminaride kõige põnevam osa.

Tiit Hennoste (TÜ) keskendus oma ettekandes „Felix Ormusson, „Felix Ormusson” ja kirjandusvool” Ormussonile kui kirjaniku representatsioonile ja romaanile „FO” kui loominguteoreetilisele arutlusele. Selles kontekstis püüdis Hennoste kirjeldada Ormussoni tunnetusprotsessi, mis esineja arvates koosneb viiest faasist. Alguses on mingi reaalne maailmapilt, millele järgneb emotsioonide faas, siis nende üle mõtisklemine ehk abstraktsioonide tasand, mis jõuab järgmises faasis viideteni mingitele teistele tekstidele ja lõpuks tagasi reaalsusse. Selline tunnetusprotsess või -ring tuleb esile igal pool, kuigi mitte alati nii täielikult. Kokkuvõtteks väitis Hennoste, et Ormussoni võib vaadelda tajuautomaatismi näitena ja pakkus tegelaskuju interpreteerimiseks välja kaks mõistet: 1. Ormusson kui ecolik postmodernne inimene; 2. Ormusson kui imiteerija.

Kaia Sisask (TLÜ) väitis oma ettekandes „F. Tuglase dekadentsidiskursi

kihistusi „Felix Ormussonis”, et sellesse romaanis on tugevalt sisse kirjutatud prantsuse dekadentlik kultuur. „FO” konstrueerib dekadentlikku mütoloogiat kui üht võimalikku maailma teiste hulgas, millel on suhteline tõeväärtus ja mida võetakse mänguna (ühtaegu tõsiselt ja ebatõsiselt). Hoor ja Neitsi on ühe ning sama mütoloogia teineteist täiendavad, vastandumise printsiibil loodud tegelased. Dekadentlik konstruktsioon vastandub „hallile” tähendusega reaalsusele. Kuigi üks konstruktsioon on Tuglase silmis vabalt vahetatav teise vastu, määrab nende väärtuse pakutav elutunde intensiivsus – ainus võimalus eksistentsiaalsest ängist pääseda. „FO” sisaldab samu dekadentlike hoiakuid, mis ilmnevad kogu Tuglase ülejäänud loomingus. Terve Noor-Eesti ringkonna viib prantsuse dekadentliku kultuuriga eksperimenteerimine teistsuguse tunnetuseni, mille üks väljundeid on subjekti killustumine, kuid teisalt tolerantsi suurenemine. Selle tunnetuse hinnaks on aga eksistentsiaalne äng.

Ulrike Plathi (UTKK) ettekanne „Lastetus ja dekadents” algas oponeeringuga Hennoste ettekandele. Ormusson üllatub ise ja üllatab lugejaid. Plath pööras tähelepanu ühele näitele alapeatükist 76, mis kujutab kassipoea söövat last. Et Plathi arvates puuduvad sellel pildil otsesed eeskujud mütoloogias, kunstis või kirjanduses, otsis ta seletusvõimalusi romaanis struktuurist ja motiividest, nagu „Eeva-laps”, „unenägu-nägemus” ning „lastetus”. Kust need motiivid pärinevad? Mis juhtub nende motiivide tihendamisel? Oluline on ka taust: Tuglase enda lastetus, sh Tuglas kui rändaja, kelle jaoks kogu see perekondlik elu, mida romaanis esindas Helene ja Johannese abielu, tähistas midagi aru-

saamatut ja võõrast. XVIII sajandil räägiti palju lastetusest, XIX sajandil ja XX sajandi algul aga enam mitte, iseäranis veel meeste perspektiivist. Plat- hi arvates puudutab Tuglas selles lühikeses stseenis teemat, millest on hakatud rohkem rääkima alles viimasel ajal.

Maarja Vaino (A. H. Tammsaare muuseum) rääkis oma ettekandes „Multiplitseerit Ormusson” Tuglase mängust oma identiteediga ja selle seostest „Felix Ormussoniga”, samuti Ormussoni kujutamise teiste autorite kirjutistes. Vaino viitas nii Tammsaare „FO” arvustusele, mis jätkas Tuglase müstifikatsiooni, kui ka Ormussonile kui Tuglase ühele paljudest pagulusaegsetest kunstniku varjunimedest. Väidetavalt ajas Ormusson siirdeid eelkõige Tuglase enda loomingus, kuid Tuglase omamütoloogiat kasutasid ka teised, näiteks August Gailit, kes seostas „Felix Ormussoni” ja oma romaani „Muinasmaa” kirjutises „Felix Ormusson ja Bruno Erms”.

Mirjam Hinrikuse (UTKK) ettekanne „F. Tuglase „Felix Ormussoni” retseptioonist A. H. Tammsaare loomingus” lähtus eeldusest, et Tammsaare ja Tuglase loomingu vahel võib märgata selgeid kokkupuutepunkte. Veelgi enam, „FO” on omamoodi võti Tammsaare loomingus esile tulevate modernsuse diskursside avamisel. Seda kinnitab ka nii Tammsaare retsensioon Tuglase romaanile, mis on esitatud müstifikatsioonina („Felix Ormussoni kiri Pariisist Friedebert Tuglasele”, 1915) kui ka selle teksti eeltöö, märkmed ja allakriipsutused Tammsaare raamatukokku kuuluva „FO” lehekülgede servadel. Mõlemad Tammsaare tõlgendused viitavad siinkirjutaja meelest sellele, et Tammsaare arvates oli Tuglas „FO” kaudu suutnud väljendada midagi sellist, mida Tammsaare oli ka ise juba osaliselt öelnud või oleks oskuse korral tahtnud öelda.

Tiina Kirss (TÜ) väitis ettekandes „Südamesugulusest ja siirusest: *Journal intime* ja Felix Ormussoni sugukond”, et selle romaani puhul on tegemist kunstnikuks saada soovija päevikuromaaniga. Et tegemist on fragmentaarse vormiga, võib loobuda nii isiku- kui ka arenguloost. Mõlemad aspektid kustutabki Ormusson kui kirjutaja oma päevikus maha, kuid see taust tuleb kogu aeg uuesti esile.

Päevikuromaanist võib rääkida juba alates Goethe Wertherist. Kuid 1880. aastatel tekib tõeline päevikute kirjutamise ja publitseerimise buum. Iseäranis suure menu osaliseks saab Genfis elava õpetlase Henri-Frederic Amieli päevik nn *journal intime*, mida ta kirjutas 43 aastat järjest kokku 16 900 lehekülge. See päevik ilmus prantsuse keeles aastail 1882–1884 ja enne Esimest maailmasõda 14 kordustrukis. Huvi selle žanri vastu on seostatud kasvava huviga psühholoogia ja psühhopatoloogia vastu. Kirss küsis, kas „Felix Ormussoni” kirjutades jälgis Tuglas selle *journal intime*’i menu lainet ja üritas Eestisse istutada uut taime? Kas mõtles ta võimaliku lugeja ja tema maitse kujundamise peale? Eesti kontekstis oli see žanr uus nähtus. „FO-s” on mitmeid viiteid ka teistele päevikurjutajatele. Ormusson üritab oma päritolu maha kustutada ja asendada see teiste päevikupidajate suguvõsaga, kuid jääb rippuma kahe registri vahele. „Millise lõhes- tatud siirusega on siinkohal tegemist?” küsis Kirss lõpetuseks.

Virve Sarapik (EKM) andis oma ettekandes „Pilt ja olemine, ehk kujutavkunsti ühest dimensioonist” lühiülevaate erinevatest võimalustest esitada fiktsionaalset ruumi tekstina ja kesken- dus seejärel ühele fiktsiooniruumi loomise võimalusele – pildile kui tegevuskeskkonna osale „FO-s”. Sarapik tõdes, et piltkunsti ja kunstialaste töökspidamiste osakaalule selle teksti teema- tikas ja narratiivses struktuuris viitavad

nii raamistatud vaated aknast ja uksest kui ka kaudsemad seosed teksti praegusaegsete kunstikonventsioonide ning kirjutamistavade vahel.

Kadri Tüür (TÜ) väitis oma ettekandes „Konn keset idüllil: keskkonnakujutus „Felix Ormussonis””, et selles romaanis on tehtud kirjutajapoolseid teadlikke pingutusi maastiku eristamiseks kehalisusega otsesemalt seotud ümbrusest, kuid hoolimata sellest tor-kavad keset visuaalset idüllil sattunud kehalised „konnad” eriliselt silma. Tüür võrdles minajutustaja nägemismeelel põhinevaid keskkonnakirjeldusi teistel tajuaiustingutel (kuulmisel, haistmisel jne) põhinevate andmetega tema füüsilisest ümbrusest ja jõudis järeldusele, et võib märgata teatavaid süstemaatilisi lahknevusi estetiseeritud visuaalia ja talupoegliku tajuilma vahel. Ormusson on üsna võimekas orienteeruma talle suhteliselt võõra maakoha külamaastikus, samuti leidub romaanis palju minategelase füüsiliste aistingute äramärkimisi (soe, higine, värinad jne). Neist seikadest võib järeldada, et ümbruse kehaline tunnetamine moodustab teose koes ühe olulise kihistuse. Sellelt pinnalt on võimalik anda veel üks tõlgendus ka romaani keskselle sümbolloomale, puuhobusele: kunsti ja elu vastandamise katse osutub naeruväärseks.

Piret Kruuspere (UTKK) käsitles oma ettekandes „Mati Undi lavastus „Helene, Marion ja Felix” (1990) „FO” lavaversiooni, milles on lisaks „FO-le” kasutatud löike Tuglase mälestustest ning novellidest „Kangastus” ja „Unede kuristik”. Kruuspere analüüs keskendus lavastuse suhtele Tuglase romaaniga, lavastuse seostele eesti klassika teatritõlgenduste ja Mati Undi lavastajaloominguga ning lavastuse vastuvõtule kriitikas.

Katrin Puik (TÜ) uuris oma ettekandes „Irooniast „Felix Ormussonis””, milistes tähendustes ja seostes ironia

mõiste Tuglase kasutuses esineb. Samuti pööras ta tähelepanu romaaniraamivale F. Tuglase kirjale, mis on adresseeritud tema enda raamatu peategelasele Ormussonile. Selle kirjaga loobki Tuglas eneseteadliku kõrvaltvaatajapilgu, mis muudab suhteliseks iga sugused hinnangualused ja üritab suunata lugeja tõlgendust. Kui lugeja võtab pakutud tõlgenduse omaks, asetab ta end automaatselt moraalselt kõrgemale positsioonile ja kukub tõlgenduslikku lõksu.

Jaan Undusk (UTKK) väitis oma ettekandes „Panteism ja võimetus fikseerida objekti”, et „FO” on panteistliku loodustunde/kultuurisuhte üks paremaid väljendusi Tuglase loomingus. Selle tuumaks on panteisti (Ormussoni) kokkupuude luterliku maailma tegelastega. Inimlike armusuhete ümber askeldamine jääb vaid kontrastiks suurele ja kõikevõitvale panteistlikule armastusele – arusaamale, et jumal on lahustunud kogu looduses. Ormusson ei erista personaalseid objekte. Ta ihaldab naist kui panteistliku substantsi ühte kehasust ja seetõttu ei teki tal õiget personaalset suhet ei Marioni ega Helenega. Seega ei satu matsi rolli üksnes taluiniimesed, vaid ka Helene ja Marion. Nad kuuluvad kristlik-personaalsete inimsuhete maailma, kuid Ormusson igatseb „eemale matsist ja tema jumalast” ja peab ülimaks joobumust kogu loodusest. Ormusson, argiaskelduste keskel saamatu ja lõpuks ka nurjuv tegelane, meenutab meile ühtlasi, et maailm on midagi enam kui igapäevased inimlikud kohustused ja kiindumused.

Rein Undusk (UTKK) väitis ettekandes „Sõna alistumine nägemuse ees: märkusi Ormussoni visiooni lembuse teemal”, et romaanile sünnidaatumi poolest lähedalseisvaid teoseid liidab ühe motiivina verbaalse kommunikatsiooni võimetus või selle äärmine raskendatus. „Popis ja Huhuus” on verbaalne suhtlemine välistatud peatege-

laste (koera ja ahvi) natuuri tõttu. Novellis „Maailma lõpus” tingib seda peategelasest nooruki kohtumine n-ö ilmavälise ja keeletu hiigelneitsiga, „Taevastes ratsanikes” on põhjuseks Bova lingvistiline, aga ka sotsiaalne keeleoskamatus. „FO-s” ei esine ühtegi neist suhtlemistakistustest (Ormusson viibib kodumaal, teda ümbritsevad tema emakeelt kõnelevad inimesed, ta ei kannata nälja all, liiati reflekteerib ta enda üle pidevalt kirjalikus, s.o päevikuvormis), kuid sellest hoolimata on tähelepanuväärne, et reaalsuse märgid osutuvad Ormussoni jaoks peaaegu niisama meelevaldseteks ärritajateks, nagu on Popi aistitav meeltemaailm. Nagu Popi, kes näeb und, mis osutub

tegelikkuseks, ahviks muutunud peremehest, või Bova, kes kägistab magava peremehe ja näeb hiljem und, mis osutub samuti reaalsuseks, teda ennast kägistavast ahvist, näib Ormusson jõudvat asjade tegeliku tuumani pigem oma *day-dream*'ides ja unedes kui verbaalse sõnakasutuse teel. Ühe seletuse sellisele maailmakäsitusele annab Tuglas n-ö kuradi apoloogia näol novellis „Poeet ja idiot”, mis oli mingil ajahetkel kavandatud kirjanikul „FO” ühe osana: härra Ormusson ärkab veel kord, sedakorda tegelasena, kes tunneb Suure Hauakaevaja sõrmes ära omaenda sõrmuse, millel kujutatud luike sülelevat Ledat.

MIRJAM HINRIKUS

90 AASTAT EESTI JA SUGULASKEELTE PROFESSUURE

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut korraldas rahvusülikooli 90. aastapäeva pidustuste raames 4. detsembril 2009 juubelikonverentsi „90 aastat eesti ja sugulaskeelte professuure Tartus”.

Konverentsi esimeses ettekandes andis Birute Klaas (Tartu) eesti ja sugulaskeelte õpetamise pragusest seisust üldise ülevaate, tõi esile saavutusi ja sõnastas edasisi eesmärgid. Ta tõstis esile seda, et eesti keele õppimise vastu on üliõpilastel endiselt suur huvi, hästi toimib täiendõpe, edukalt on toimunud õppejõudude põlvkondade vahetus, on käivitatud eesti keele ja kultuuri välisõpe ning eesti keele lektoraat on avatud mitmes välismaa ülikoolis, teadustöö ja doktoriõpe on väga heal tasemel, seejuures on Tartu Ülikoolil tihe koostöö Eesti Keele Instituudi ja Tallinna Ülikooliga, kuid õpetajakoolituse arendamisel peaks Tartu Ülikool rohkem kaasa rääkima.

Karl Pajusalu (Tartu) kõneles eesti keele professuuridest ja andis ülevaate

Tartu Ülikooli praegustest eesti lingvistikaga tegelevatest üksustest. Alates 1919. aastast on eesti keele professorid olnud Jaan Jõgever (1919–1924), Andrus Saareste (1925–1941), Mihkel Toomse (1941–1944), Johannes Volde-
mar Veski (1946–1956), Arnold Kask (1957–1975), Huno Rätsep (1977–1993), Mati Ereht (1995–2006). Alates 1985. aastast, kui üldkeeleteaduse professorina asus tegutsema Haldur Öim, on eesti keele professori kõrvale hakatud looma ka teisi professuure. 1999. aastal asus eesti keele kui võõrkeele professorina tööle Birute Klaas, 2000. aastal sai eesti keele ajaloo ja murrete professoriks Karl Pajusalu. 2007. aastal jätkas senise eesti keele professori tööd tänapäeva eesti keele professori nime-
tuse all Helle Metslang ning 2009. aastast töötab eesti keele didaktika ja rakenduslingvistika professorina Martin Ehala. 2007. aastal loodi õppetoolide asemele TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut, kuhu kuuluvad eesti keele osakond, eesti keele kui võõrkeele osa-

kond, üldkeeleteaduse osakond, soome-ugri keelte osakond. K. Pajusalu andis ülevaate ka instituudi ja osakondade alla kuuluvatest või nendega seotud uurimiserühmadest, mida on ligi 20, ja muudest asutustest, nagu Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus ja Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus.

Cornelius Hasselblatt (Göttingen) pidas ettekande „Milleks uurida eesti keelt”. Ta ütles, et pealkirjas esitatud küsimus ei ole retooriline: keeleuurija peab tänapäeva maailmas oskama seletada, miks tema töö on tähtis. C. Hasselblatt konstateeris, et eesti keele uurimine on oluline nii Eesti riigi kui ka eesti inimese seisukohast, sest ilma Eesti riigita eesti rahvuskultuur ellu ega ilma eesti rahvuskultuurita eestlane vähemalt mitte eestlasena ellu ei jääks. Ta rõhutas, et kasumile orienteeritud maailmas ei ole rahvusteaduste seisund kindel. (C. Hasselblati ettekandel põhinevat artiklit vt siinses numbris, lk 293–295).

Tiit-Rein Viitso (Tartu) teemaks oli „Läänemeresoome keeleteaduse ajalugu Tartus”. Ta alustas oma ülevaadet juba XIX sajandist, ülikooli esimesest eesti päritolu eesti keele lektorist Dietrich Heinrich Jürgensonist ning andis lühiülevaate ka Mihkel Veske ja Karl August Hermannite tegevusest. Kuid läänemeresoome keelte õppetool, mille algusaastatel ja eri nimedel ning ka edasisel ajalool kuni tänapäevani välja T.-R. Viitso põhjalikult peatus, loodigi alles 1919. aastal meie rahvusülikoolis. Õppetooli esimeseks professoriks oli Lauri Kettunen, kelle tööst tõstis T.-R. Viitso esile Emakeele Seltsi asutamise (23. märtsil 1920), liivi keele uurimise algatamise, mitme läänemeresoome uurimuse avaldamise, soome keele lektoraadi loomise. Pärast seda kui L. Kettunen 1924. aastal lahkus, juhtis õppetooli algul õppeülesande täitjana ja aastail 1928–1943 professorina Julius Mägiste.

Nõukogude ajal (juba ka 1940–1941) moodustati läänemeresoome ja uurali õppetooli asemele soome-ugri keelte kateeder, mida juhatas kuni 1977. aastani professor Paul Ariste, pärast teda professor Ago Künnap ja alates 1993. aastast oli läänemeresoome keelte professoriks Tiit-Rein Viitso (praegu on läänemeresoome keelte professori koht kahjuks täitmata). P. Ariste pedagoogi- ja teadustegevusest tõstis T.-R. Viitso oma ettekandes esile 58 väitekirja juhendamist ja 32 keeleekspeditsiooni. Nõukogude perioodi puhul rõhutas ta eriti välitöid, mille tulemusel valmis ligi 250 diplomitööd.

Riho Grünthal (Helsingi) pidas ettekande „Soome-ugri keelesugulus XXI sajandi algul”. Nagu teada, on Tartu Ülikoolis keelesugulusega tegeldud alates XIX sajandist. R. Grünthal osutas, et viimase 25 aasta jooksul on suurenenud empiirilise keelematerjali tähtsus. Keeletüpoloogia peamine küsimus on: mis on keeltes ühine ja mis on õige haruldane, miks ja kuidas erinevused on tekkinud ja millised on nende piirid? Kuid keeleuniversaale on raske leida: iga keel on omamoodi, ühine on keele kognitiivne alus. R. Grünthal ütles, et soome-ugri võrdlevas keeleteaduses on grammatilisi nähtusi sõnavara ja häälikulise küljega võrreldes vähe kasutatud ja edasi oleks vaja jõuda lause tasandile ja funktsionaalsuseni. Ta rõhutas, et meie keelesuguluse empiiriline alus on tugev, vaidlusi on tõlgendamise tasandil, kus üks põhiküsimusi on, kuidas on laienetud maa-alale, mis ulatub Atlandi ookeanist Siberini.

Sirkka Saarinen (Turu) võrdles oma ettekandes „Ferdinand Johann Wiedemann ja August Ahlqvist mordva keele uurijaina” kahe keeleteadlase mordva grammatikat ning jõudis järeldusele, et F. J. Wiedemanni grammatika on mitmekülgsem, on käsitletud ka süntaksit, millele noorgrammatikutest mõjutatud A. Ahlqvist tähelepanu ei pööranud.

Erinevuseks on ka see, et A. Ahlqvist keskendus keeleajaloole, F. J. Wiedemanni aga huvitasid ennekõike keelenäite funktsioonid. A. Ahlqvisti eesmärgiks oli analüüs ja tema grammatikas on palju sõnamuutmisparadigmasid ja muid tabeleid, kuid F. J. Wiedemann on esitanud rohkem keelenäiteid, nii et tema grammatika järgi on võimalik ersa keelt kõnelema õppida.

Urmas Sutrop (Tallinn–Tartu) pidas ettekande „Tartu Ülikool ja teised”, esitades kokkuvõtteks mõtte, et Tartu Ülikooli ja teiste vahel teravat piiri ei ole, et ülikool on avanenud nii Eestile kui ka taas laiale maailmale.

Tõnu Seilenthal (Tartu) tutvustas soome-ugri keelte kateedri külalisraamatut, kuhu on esimesena kirjutanud 12. märtsil 1964 Sylvi Kekkonen. Sealt leiab tuntud fennougristide (näiteks Kustaa Vilkuna, Lauri Hakulineni,

Lauri Posti, Pertti Virtaranta), kirjaniike, kunstnike, heliloojate ja muusikute (näiteks Lennart Mere, Kaljo Põllu, Veljo Tormise, Gustav Ernesaksa, Harry Oldi, Aram Hatšaturjani, Svjatoslav Richteri, Emil Gilelsi), Soome ja Ungari poliitikute (Tarja Haloneni, Ferenc Mádl, Árpád Gönczi, László Sólyomi, Viktor Orbáni), aga samuti kamassi rahva viimase esindaja Klavdia Plotnikova nime. Külalisraamat kajastab ka kateedri ajalugu: juubeleid, pidusid, väitekirjade kaitsmisi.

Konverentsil sai Tartu Ülikoolis tehtud ja tehtavast eesti ja sugulaskeelte alasest tööst ning ka mõningatest eesti ja soome-ugri keeleteaduse probleemidest huvitava ja mitmekülgse ülevaate.

VÄINO KLAUS

LÜHIKROONIKA

- 6. märtsil korraldas Eesti Akadeemiline Orientaalselts XXII orientalisti-kapäeva, mis oli ühtlasi ka Linnart Mälli mälestuskonverents. Ettekangetega esinesid Märt Läänemets, Harri Ints, Teet Toome, Laur Järv, Leho Rubis, Arvo Valton, Erki Lind, Gyaneshwar Chaubey, Peeter Espak, Vladimir Sazonov ja Ülo Valk. Linastus Sven Grünbergi film Linnart Mällist.

- 9. märtsil toimunud folkloristide teisipäevaseminaril Kirjandusmuuseumis kõneles Liisi Laineste teemal „Kolme rahva anekdoodid kolmel rahval”. Ta esitles Ida-Euroopa naljade andmebaasi toorikut, mis esialgu koosneb eesti, vene ja poola kolme rahva anekdootide valimikust. MediaWiki vahendeid kasutades ja neid vajadusel täiendades saab luua elektroonilise andmebaasi, mille mitmeplaanilised kategoriseerimisvõimalused lubavad (vähemalt teo-

reetiliselt) ületada ühemõõtmelise paberkartoteegi omi.

- 11. märtsil peeti Tallinnas EKI saalis Emakeele Seltsi kõnekoosolek teemal „Sissevaateid eesti keelde slaavi keelte vaatevinklist”. Ettekangetega esinesid Irina Külmoja („Mõnda eesti verbigrammatikast”), Jelena Kallas („Liikumisverbide leksikaalsemantiline väli eesti ja vene keeles”) ja Petar Kehayov („Mõtteid vene mõjust eesti morfosüntaksis”).

- 14. märtsil toimus Tallinna Ülikoolis emakeelepäevale pühendatud üliõpilaskonverents, mille töö oli korraldatud kolmes sektsioonis: „Põnev eesti keele struktuur”, „Eesti keel ja teised keeled” ning „Kirjandusest põnevalt ja kriitiliselt”. Anti välja Jakob Prantsu nimeline stipendium.

- 15. märtsil tähistati Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis emakeele päeva.

Kristian Jaak Petersoni keskkonnast kõneles Kristi Metste. Tutvustati Kirjandusmuuseumi uusi raamatuid: Vilve Asmer esitles EKLA projekti „Kirjanik ja tema keskkond” raames valminud väljaannet „Kirjarahva pildiraamat”, Risto Järv tutvustas Eesti Rahvaluule Arhiivi ning Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna koostöös valminud antoloogiat „Eesti muinasjutud I: 1. Imemuinasjutud”. Väljaande põhjalikum esitlus toimus samal päeval Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis. Esinesid koostajad-toimetajad Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan. Väljaanne juhatab sisse teadusliku väljaandeseeria „Monumenta Estoniae Antiquae” uue sarja, mille esimeses köites on esitatud imemuinasjuttude tekstid jututüüpidest ATU 300–480.

- 19. märtsil korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuri- ja kirjandusteooria töörühm ning Eesti Kirjanduse Selts Tartu Kirjanduse Maja krüptis seminari „Tuleviku arheoloogiad”. Ettekannetega esinesid Neeme Lopp („Tuleviku silmad”), Marco Laimre („Kas pullu on poolenisti tühi või poolenisti täis”), Hasso Krull („Mõista, mõista, mis see on? Eksplitsiitsus ja implitsiitsus”), Jaak Tomberg („Hea vanamoodne tulevik”), Hent Kalmo („*Futuris formam imponere*: põhiseadus kui uue aja algus”), Toomas Lott („Platoni elajad”) ja Eik Hermann („Ligipääsuraskused, tulevikumälestused”).

- 24. märtsil korraldas Fenno-Ugria Asutus järjekordse õhtu oma jututubade sarjast. Arutlust „Soome-ugri tõlkeprobleemid” juhtis Tallinna Ülikooli doktorant, udmurt Nadežda Ptšelovodova (Muš Nadii), kes on tõlkinud udmurdi keelde Juhan Liivi, Anna Haava, Marie Underi ja Betti Alveri loomingut ning avaldanud ka ise mitu luulekogu.

- 26. märtsil tähistati Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis piduliku kõnekoosolekuga Emakeele Seltsi 90. aastapäeva. Avaettekande Emakeele Seltsi üheksast aastakümnest pidas Mati Erelet. Kristiina Ross kõneles eesti kirjakeele sünnivaludest XVII sajandil ja Helle Metslang eesti keelest Euroopa keelena. Samal päeval peeti ka ES-i aastakoosolek, kus kuulati ära Annika Hussari aastaaruanne, revisjonikomisjoni aruanne, valiti kaks auliiget (Helju Kaal, Mati Hint) ning võeti vastu uued liikmed.

- 30. märtsil peeti Tallinnas Gustav Adolfi Gümnaasiumi ajaloo muuseumis Johannes Aaviku Seltsi ettekandekoosolek. Avasõnavõtt „Meil on juubelite aasta” oli Helgi Vihmalt. Esinesid ka Enda Naaber („Kaugel ja ... ligidal”), Helda Vendeström („Paul Saagpakk õpetajana”) ja Lea Loodmaa („Paul Saagpaku „käealuseks” sõnaraamatutöös”). Lõpusõnad lausus seltsi esimees Jaan Oispuu.